

"And there's a – there's a – there's a – a – a – a – a sort of giant ladybird!... And a colossal green grasshopper!... And a mammoth spider!.. And an enormous – a simply enormous centipede! Screamed the Captain." [Dahl 1996, p. 94].

Діти, сприймаючи будь-які епітети та образи буквально, почуваються малими поряд із такими гігантськими створіннями та уявляють весь навколишній світ, предмети та об'єкти у ньому зменшеним порівняно з цими велетенськими комахами.

Отже, свій задум «зменшити» об'єктивну реальність автор не обов'язково реалізує за рахунок демінутивності та зменшення розмірів предмету, часом, спосіб збільшення розмірів предмету призводить до схожого ефекту. Для прикладу, щоб досягти такого ефекту автор може описати особу за допомогою зворотів *"bull-neck"*, *"big shoulders"*, *"thick arms"*, *"powerful legs"*, *"sinewy wrists"*, *"massive thighs"*, завдяки чому всі навколишні об'єкти автоматично зменшуються у дитячій уяві. Саме тому автори досить часто використовують цей засіб для досягнення власне протилежного ефекту – зменшення навколишньої реальності в уяві дитини:

"She had once been a famous athlete, and even now the muscles were still clearly in evidence. You could see them in the bull-neck, in the big shoulders, in the thick arms, in the sinewy wrists and in the powerful legs. Looking at her, you got the feeling that this was someone who could bend iron bars and tear telephone directories in half." [Dahl 1996, p. 83].

"Matilda and Lavender glanced round and saw the gigantic figure of Miss Trunchbull advancing through the crowd of boys and girls with menacing strides. The children drew back hastily to let her through and her progress across the asphalt was like that of Moses going through the Red Sea when the waters parted." [Dahl 1996, p. 112].

Отже, можна стверджувати, що концепти демінутивності та аугментативності є тісно пов'язаними у дитячій концептуальній картині світу.

Таким чином, концептуальне поле **ДЕМІНУТИВНІСТЬ** представлене у англійській художній прозі трьома мікрополлями **"ЖИВА ІСТОТА"** (4 кластери), **"КАЗКОВА ІСТОТА"** (1 кластер) та **"НЕЖИВА ІСТОТА"** (чотири кластери). Кожен із кластерів трьох мікрополів містить концепти, які пов'язані єдиною класифікаційною ознакою демінутивності та об'єктивовані загальними назвами у демінутивній формі.

Перспективами дослідження можуть слугувати дослідження демінутивів в інших жанрах, розробка класифікації прагматичних характеристик демінутивів, опис реалізації демінутивів у мовленнєвих актах і т.д.

Література

Вендина Т.И. Словообразование как способ дискретизации универсума // Т.И. Вендина / Вопросы языкознания. – М.: 1999. – № 2. – С. 27-49. Ahlberg A. Ten in Bed / A. Ahlberg. – Puffin Books, 2003. – 95 p. Dahl R. Charlie and Mr. Willy Wonka. / R. Dahl. – Puffin Books, 1995. – 375 p. Dahl R. James and the Giant Peach. / R. Dahl. – Knopf, 1996. – 126 p. Dahl R. Matilda. / R. Dahl. – Puffin Books, 1996. – 240 p. Provencher R. and E. Bedtime Stories for Sleepy Tykes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wsprog.com/rp/rplib1/Bedtime1.pdf>. Strong J. Viking at School / J. Strong. – Puffin Books, 2004. – 72 p.

УДК 81'37'367.623:811.111

МОРОЗЕНКО О. О.

(Донецький національний університет)

ТИПИ ОЦІННИХ ПРИКМЕТНИКІВ, ЩО ВЕРБАЛІЗУЮТЬ КОНЦЕПТ CHARACTER

У статті досліджується семантичні характеристики оцінних прикметників, що вербалізують концепт CHARACTER. Описано особливості виявлення оцінного значення в семантиці лексичних одиниць, встановлюються основні типи оцінних прикметників в залежності від взаємодії суб'єкта та об'єкта оцінки та від характеру основи оцінної кваліфікації, що здійснюється суб'єктом.

Ключові слова: оцінні прикметники, концепт CHARACTER, оцінне значення, сема «характер».

Морозенко О.О. Типы оценочных прилагательных, вербализующих концепт *CHARACTER*. В статье исследуются семантические характеристики оценочных прилагательных, которые вербализуют концепт *CHARACTER*. Описываются особенности проявления оценочного значения, определяются основные типы оценочных прилагательных в зависимости от взаимодействия субъекта и объекта оценки и от характера основания оценочной квалификации, осуществляемой субъектом.

Ключевые слова: оценочные прилагательные, концепт *CHARACTER*, оценочное значение, сема «характер».

Morozenko O.O. The types of evaluative adjectives which represent the concept *CHARACTER*. The paper concerns itself with the semantic peculiarities of the evaluative adjectives representing the concept *CHARACTER* in English. The semantic types of the lexical units are distinguished in accordance to the interaction of the object and the subject of the evaluation.

Key words: evaluative adjectives, concept *CHARACTER*, evaluative meaning, seme "character".

На сучасному етапі розвитку науки вивчення людини здійснюється великою кількістю конкретних дисциплін, кожна з яких досліджує її окремі сторони. Антропоцентричний підхід у лінгвістичних дослідженнях сприяє багатогранній детальній розробці концепції мовної картини світу. Лексична тема "Людина" досліджується з найрізноманітніших позицій та у найрізноманітніших аспектах: від розробки критеріїв виділення цілих лексичних угруповань до семантичних експериментів, присвячених одному слову. Згідно з семантичними дослідженнями останнього десятиліття, особа людини в мові представлена перш за все як фізична, психічна і соціальна. Ці три сфери пов'язані як у реальній дійсності так і в її мовній концептуалізації. Так, існують дослідження лексичних одиниць на позначення віку людини (І. С. Беженар, В. І. Матвеев), зовнішності (Т. Г. Малік), соціального статусу (О. Ф. Пефтієва) та ін. Концепт *CHARACTER* також підлягав детальному дослідженню, аналізувалися такі його вербалізатори як іменники (О. Л. Бессонова) та фразеологізми (С. В. Олійник), але семантичний аналіз англійських прикметників на позначення рис характеру людини представлено не докладно і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є опис семантичних характеристик оцінних прикметників, які вербалізують концепт *CHARACTER*, встановлення їхніх семантичних типів.

Об'єктом дослідження є оцінні прикметники, що вербалізують концепт *CHARACTER*.

Предмет дослідження складають семантичні особливості оцінних прикметників, що вербалізують концепт *CHARACTER*.

Відповідно до мети визначено такі **основні завдання**:

- 1) окреслити семантичні ознаки прикметників, які вербалізують концепт *CHARACTER*;
- 2) дослідити особливості прояву оцінного значення в досліджуваних одиницях;
- 3) встановити семантичні типи оцінних прикметників за рядом критеріїв.

Вивчення концепту в межах семантико-когнітивного підходу дає змогу встановити специфіку співвідношення семантичних процесів із когнітивними і, через семантику вербальних одиниць, проникнути в концептосферу англійського лінгвосоціума. У статті концепт тлумачиться як дискретне ментальне утворення, базова одиниця розумового коду людини, що володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства й несе комплексну, національно-марковану інформацію про явище та свідоме ставлення до цього явища [Попова, Стернин 2003]. Ключовими параметрами вивчення концепту виступають їхні номінативна щільність, комунікативна релевантність, амбівалентність [Карасик 2001, с.79]. Сукупність мовних одиниць, які вербалізують концепти у певний період розвитку суспільства, формують їхні номінативні поля. У цьому дослідженні номінативне поле концепту *CHARACTER* відтворюється за допомогою оцінних прикметників, відібраних у результаті аналізу англійських словників.

Концепт *CHARACTER* може бути визначений як морально-етичний концепт, пов'язаний безпосередньо зі становленням людини у суспільстві та його можна охарактеризувати, з одного боку, як загальнолюдську, з іншого, як особистісну цінність для кожного індивіда в соціальному та в приватному житті. Найважливішим засобом вираження цінностей є оцінка, головною особливістю якої є те, що в неї завжди присутній суб'єктивний фактор, який взаємодіє з об'єктивним. Оцінне висловлювання завжди має на увазі ціннісне

відношення між суб'єктом та об'єктом. Суб'єктивний компонент припускає позитивне або негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта, в той час коли об'єктивний (deskриптивний, ознаковий) компонент оцінки орієнтується на власні ознаки предметів та явищ, на основі яких дається оцінка [Арутюнова 1988]. Оцінка представлена різноманітними мовними засобами, але найбільш придатними з-поміж лексичних засобів для вираження оцінки є прикметники [Вольф 1978]. Оцінні прикметники неодноразово піддавалися лінгвістичному аналізу в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, при цьому вони вивчалися як клас означальних слів та аналізувалися окремі групи прикметників (О. В. Афанасьєва, З. А. Харитончик, А. М. Шрамм, J. M. G. Aarts, R. M. W. Dixon).

Прикметники можуть об'єднувати два аспекти: визначати власне ознаку й визначати оцінку. Прикметники виражають оцінну характеристику людини, її діяльності, абстрактних та конкретних понять, ситуацій. Вони постають надзвичайно різноманітними за своєю семантикою й можуть мати ознаки якості, ознаки, пов'язані з дією та модальні ознаки. Номінуючи ознаку, прикметники відіграють важливу роль у системі мови та процесі комунікації. Оцінні значення особливо часто виникають, коли об'єкт оцінки будь-яким чином пов'язан зі сферою людини, тому що будь-яка ознака людини може передбачати оцінку. Наприклад: *sly* 'зухвалий' – *having or showing a cunning and deceitful nature* 'людина, що має або показує підступну та брехливу натуру' [OALD]. Оцінна сема є облігаторною для структури значення оцінних прикметників, вона бере участь у реалізації аксіологічної функції слова, тобто кваліфікації позначуваного предмета або властивостей, ознак, як "гарні" або "погані" стосовно соціальної норми [Степанов 2007, с. 26].

Наприклад, англ. *sincere* 'щирий' – *of a person characterized by the absence of pretence or hypocrisy; honest, straightforward* 'людина, в характері якої відсутні обман та лицемірство; щира та правдива' [SOED]. Оцінна сема 'добре' міститься в словах *honest* 'чесна', *straightforward* 'щира'. Прикметники, які мають високий ступінь інтенсивності також легко стають оцінними, наприклад: *acquisitive* 'жадливий' – *excessively interested in acquiring money or material things* 'людина, надзвичайно жадібна до грошей або матеріальних речей' [SOED].

Лексичні значення оцінних прикметників характеризуються смисловою насиченістю. Розгалужена структура прикметника дає змогу виділити між ними deskриптивні слова, які не містять ніякої оцінки (*happy* 'щасливий', *coloured* 'кольоровий', *wooden* 'дерев'яний' - до цього типу належать більшість відносних прикметників) та оцінні (*good* 'хороший', *bad* 'поганий', *horrible* 'жахливий'). Лише частина прикметників має чисто оцінне та чисто deskриптивне значення. Більшість прикметників як і загалом оцінних слів їх поєднують. Прикметники, які так чи інакше поєднують оцінне значення з deskриптивним називаються частково оцінними. Такі прикметники надають оцінку одному з аспектів об'єкта з певної точки зору. Різновидом часткової оцінки є естетична та етична оцінки, які базуються на синтезі сенсорних і психологічних оцінок та пов'язані з задоволенням морального почуття, яке складає ядро духовного початку людини. Саме таку оцінку репрезентують оцінні прикметники на позначення рис характеру людини.

Deskриптивні ознаки цілком зникають, коли на перший план виходить суб'єктивний або емоційний аспект оцінки. Це можемо спостерігати у тих випадках, коли слово вживається як засуджуваче або лайливе. Наприклад, *self-conceited* 'самовдоволенний' (*disapproving* 'засуджуючий') – *having an excessively high opinion of oneself, conceited* 'людина, яка має надзвичайно високу думку про себе, пихата' [OALD]. Емоційний характер підкреслюється словниковою позначкою "*disapproving*".

В плані загальної семантичної характеристики досліджувані одиниці представлені двома класами – однозначними та багатозначними прикметниками. Оцінна сема "характер" може виникати як першому, так і в похідному значенні прикметника. В тих випадках, коли ця сема виникає у похідному значенні, номінація іде по напрямку розширення загального первинного значення та реалізація семи 'характер' відбувається за допомогою метафоричного або кваліфікаційного переносу. Внаслідок такої трансформації з'являється образне значення, яке є вторинним. Наприклад: *foul* 'брудний' – 1. *not wholesome, clean or*

attractive; highly offensive to the senses, esp. smelling or decay некорисний, нечистий або приємний; надзвичайно огидний на запах, гниючий'; 2. (fig.) *of a person: repugnant to the moral sense; revoltingly or detestably wicked, vile* - (перен.) 'людина, яка огидна моральним чуттям; відразливо аморальна, підступна' [SOED]. Як свідчить наведений приклад, негативна оцінка входить до семантичної структури слова та есплікується в тлумаченні. Асоціативно ми можемо назвати брудною ту людину, вчинки якої є аморальними або огидними.

У прикметниках з позитивним оцінним значенням сема 'характер' також може виявлятися в похідному тлумаченні шляхом метафоризації: *cosy* 'затишний' – 1. (*of a place*) *sheltered, warm, comfortably inviting* 'вкрите, тепле, затишне місце'; 2. (*of a person*) *warmly intimate or friendly* "близька по духу або дружелюбна людина" [SOED]. Прикметники, що не мають в свідомості носіїв мови яскраво вираженого позитивного або негативного статусу, можуть поєднувати як позитивні так і негативні якості. Наприклад, *headstrong* 'впертий' – *firmly adhering to one's chosen course or action or opinion despite persuasion or argument; stubborn, self-willed* 'людина, яка стійко придержується своїх переконань, дій, не зважаючи на благання або суперечки' [SOED]. Як видно з прикладу, тлумачення містить сполучення негативної та позитивної семантики. На рівні суспільної діяльності людини, бути впертим та непримиренним означає досягнути успіху, але ціною суперечок та конфліктних ситуацій.

Слід зазначити, що ряд оцінномаркованих прикметників може вербілізувати різні риси характеру, наприклад: 1. *mean* 'жадібний' – *unkind and ungenerous; unwilling to help others* 'недобрий, жадливий; не бажаючий допомагати іншим'; 2. *mean* 'лихий' – *lacking moral dignity, ignoble, small-minded* 'людина, якій не вистачає шляхетності, підступна та недалека' [SOED].

Значення, в яких основним є денотативний компонент, виконують номінативну функцію, значення, у яких переважає конотативний компонент, виконують експресивну, емоційну або образну функцію. Оцінка може бути компонентом денотативного, конотативного або обох аспектів лексичного значення слова. Це дозволяє говорити про три типи оцінки, виділення яких ґрунтуються на основі оцінної кваліфікації, яка здійснюється суб'єктом: раціональний, емоційний, а також раціонально-емоційний. Дані типи було виокремлено за допомогою лексикографічного аналізу, де критеріями добору мовного матеріалу слугували маркери, що вказують на наявність негативної та позитивної оцінок, спеціальні примітки у дефініціях (в англ. мові - *offensive, derogatory, vulgar, humorous, slang*), індикатори оцінки у тлумаченні, які окрім власне ознаки, вказують на її позитивну чи негативну оцінку та семи, що вказують на надмірність ознаки.

Раціональна оцінка здебільше знаходить своє вираження у словниковій дефініції, орієнтується на референт та визначається на основі притаманних денотату якостей (англ. *selfish* 'егоїстичний' – *concerned chiefly with one's personal advantage or welfare to the exclusion of regard for others, deficient in consideration for others* 'той, що піклується лише про свою користь та благополуччя, не зважаючи на інших; байдужий до інших') [SOED].

Емоційний тип оцінки зорієнтований на емоційне ставлення мовця до предмету оцінки (*boastful* 'хвальковитий' (*disapproving*) 'засуджуючий' - *talking about oneself in a very proud way* 'той, що говорить про себе дуже гордовито') [OALD].

У випадках, коли оцінка міститься у денотативному та конотативному компонентах, кажуть про раціонально-емоційний тип оцінки. Емоційний характер підкреслюється належністю слова до розмовного стилю, що маркується позначкою *colloq.* або *slang*. 'розмовний'. Тим самим словник підкреслює негативний прагматичний ефект, який виникає в результаті вживання цих слів (англ. *hincty slang*. - *conceited, snobbish, stuck-up* 'пихатий, гордовитий, бундючний') [SOED].

У процесі дослідження специфіки семантики оцінних прикметників на позначення рис характеру людини, можна зробити **висновок**, що оцінний компонент розуміється як інформація, яка містить знання про ціннісне відношення суб'єкта до певної властивості суб'єкта та виражає схвальну або несхвальну оцінку в значенні лексичної одиниці, робить спілкування суб'єктивно забарвленим, особо значущим. Оцінка може займати різне місце в

структурі значення слова, вона може бути компонентом денотата або конотата, або може пронизувати обидва аспекти лексичного значення слова, що дозволяє говорити про три типи оцінки: раціональну, емоціональну та раціонально-емоціональну. Цікавим видається подальше вивчення прикметників, зокрема, у плані їх прагматичних і стилістичних можливостей, залучення мовного матеріалу з художніх текстів.

Література

- Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. События. Факт. - М.: Наука, 1988. - 337 с. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А.П. Бабушкин. - Воронеж: ун-та, 1996. - 269 с. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти: монографія / О. Л. Бессонова. - Донецьк: ДонНУ, 2002. - 361 с. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-найменувань особи в англійській, французькій та українській мовах): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / О. Л. Бессонова. - Донецьк: ДонНУ, 2002. - 186 с. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного (на материале иберо-романских языков). - М.: Наука, 1978 - 235 с. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической проблемы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. - 2001. - С. 64 - 72. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики - Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. - С. 75 - 80. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: [учеб. пособие] / В. А. Маслова. - 2-е изд. - Минск: ТетраСистемс, 2005. - 256 с. Олійник С. В. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українських мовах: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / С. В. Олійник, - Донецьк, 2008. - 189 с. Пефтієва О. Ф. Образність як семантичний компонент лексичного значення слова: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі іменників-найменувань особи в англійській та українській мовах): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / О. Ф. Пефтієва, - Донецьк, 2011. - 213 с. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. - Воронеж: Истоки, 2003. - 192 с. Приходько А. Н. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Прходько. - Запоріжжя: Прем'єр, 2008. - 331 с. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. - М.: Языки славянских культур, 2007 - 602 с. Стернин И. А. Концепты и лакуны / И. А. Стернин, Г. В. Быков // Языкознание: формирование и функционирование. - М., 2000. - С. 55 - 67. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка. Минск: Высшая школа, 1986. Шрам А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных: (на материале современного русского языка). - Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. - 134 с. Bishop C. M. Neutral networks for pattern and concept recognition / C.M. Bishop. - Oxford: Oxford University Press, 2007. - 484 p. Croft W. and Cruse D.A. Cognitive Linguistics / William Croft and D. Alan Cruse. - Cambridge University Press, 2004. - 356 p. Wierzbicka A. Lexicography and Conceptual analysis. - Ann Arbor: Karoma, 1985. - 234 p. The Concise Oxford Thesaurus in clear A - Z Form [compiled by B. Kirkpatrick]. - Oxford University Press, 1997. - 1547 p. [COT] Longman Lexicon of Contemporary English. - Ed. By T. McArthur. - Longman Group Limited, 1998. - 913 p. The New Shorter Oxford English Dictionary On Historical Principles / Oxford University Press, 2002., Vol. 1, 2. - 3809 p. [NSOED] Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English / [sixth edition]. - Oxford University Press, 1998 / - 1428 p. [OALD]

УДК 81-11:81'42

НОВОСЕЛЬЦЕВА І. В.

(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЛІНГВАЛЬНОГО ГЕШТАЛЬТУ

Стаття присвячена проблемі визначення синтаксичного концепту як складової частини лінгвального гешталту. У статті надаються актуальні визначення терміна *синтаксичного концепту*, історичні передумови його появи; аргументується зв'язок синтаксичного концепту з лінгвальним гешталтом та пояснюються природа цього зв'язку; наводиться класифікація синтаксичних концептів на конкретному матеріалі дослідження.